

A székelyföldi magyar sajtó nyelve a politikai változások tükrében, 1989–1999

(Kivonat)

Hogy anyanyelvi sajtónk milyen mértékben tölti be szerepét közösségünk összefogását, tájékoztatását, a művelődés, érdekvédelem szolgálatát illetően, az bizony – nem kevésbé – tükröződik a nyelvhasználatban. Beleértve magának a szerepnek a módosulását, befolyásolását is. Foglalkoznunk kell tehát a sajtó nyelvvel, stílusával, a politikai változások nyomán felismerhető jellegzetességeivel. Ezt ezúttal egy kutatócsoport keretében úgy tettük meg, hogy párhuzamot vontunk a CEAUȘESCU-korszak utolsó éve és az azt követő tizedik év nyelvhasználatát közt. A két időszak két reprezentatív székelységbeli magyar sajtótermékét szűrőpróbaszerűen vizsgáltuk meg, szociolingvisztikai vizsgálódásunk kiegészítéseképp. A konkrét lapszámokra szorítkozó vizsgálaton kívül átfogó kérdőíves felmérést is végeztünk, elsősorban Háromszéken és Csíkban (Kovássza és Hargita megyében), de nem hagytuk ki a legnyugatibb székelt, Aranyosszékelt sem. Mindezt a „Disszimiláció” elnevezésű szociolingvisztikai Délkeleti Intézet-program keretében tettük; a felmérés az Oktatási Minisztérium (Határon Túli Magyarok Titkársága) támogatásával készült.

*

A sok megpróbáltatás után Romániában is megadatott számunkra 1990 óta szabadon beszélni, cenzúrázatlan újságokat kiadni, és talán hamarosan lehetőség lesz szabadon tanulni a

vajúdo magyar egyetemen. Megvizsgáltuk a nyelvhasználat, nyelvvállapot kérdéskörét, figyelve arra, hogy mennyire él, élt a lehetőségekkel a sajtó, hogyan hatott a nyelvi liberalizmus az emberekre. 1989 előtt nyelvi (és nemcsak nyelvi) asszimilációtól félt mindenki, most lehetőség adódott a disszimilációra, legalábbis a nyelv szintjén.

A publicisztika nyelvében a kommunikáció funkciói közül a tény- és ismeretközlésnek kell, kellene elsődlegesen érvényesülnie. A ceausista korszak idején a sajtó a diktatúra egyszerű – bár nagyon fontos – szolgálóleányaként kezeltetett, amelytől a hatalom mindenekelőtt saját céljainak a szentesítését várta el. Márpedig az eszményi (illetve arra törekvő) sajtónak autonómiával kell rendelkeznie, s még ha művelői egy bizonyos ideológia hívei is, azok akkor sem lehetnek – jó esetben – azon ideológia gépies, kritikátlan, a közírás alapvető követelményeit mellőző szócsövei. A vakbuzgóság egyenesen gátló tényező a közírásban. Nem számolni más nézetet levő, többféleképp, értelmesen gondolkodó olvasótáborral: ez mesterségbeli fogyatékoságra vall.

1989 decembere előtt a gondolkodásbeli rugalmasság hiánya a sajtót egészében, és annak nyelvhasználatát külön is hátrányosan befolyásolta. Először is az egyetlen ideológia úton-útfélen s állandóan történő visszamondása, cenzúrája óhatatlanul egyhangú nyelvezethez vezetett.

Az egység csak az együttlérő összetartás értelmében fogadható el kétségtelenül pozitívnak, olyannak, amire jó törekedni. Kommunisztikus-diktatorikusan beállítva: a sokféle értéknek épp érték voltát tagadó, egy vélt értéket kizárólagosnak s csak valakiknek járónak tulajdonító jelentése lett az egységnek. A neki megfelelő, a sajtóban is felvett nyelvi egyenruha egyfajta hivatalos nyelv, stílus eluralkodása lett ott, ahol a közírói stílusnak kellett volna, kellene leginkább szóhoz jutnia.

Szokásossá vált a személytelen hangvétel, a gyakori – szemérmetlen, illetlen – királyi többes. A tény- és hírközlés gyakran helyettesített a tények, hírek hivatalos, intézményes, pártos (ezúttal kimondottan kommunista jellegű) értelmezésének, ajánlott imperatívuszainak a közzétételével.

A szóhasználatból kiűzték a személyes névmás első szám első személyét, helyét a *mi* rögeszmes ismétlése vette át.

A nyelvhasználat irigylésre méltónak nem nevezhető állapotához hozzájárult egyebek mellett az is, hogy elszaporodtak a hivatalos és a publicisztikai nyelvben amúgy is előforduló terjedős, helytelen kifejezések, újabb magyartalanságokkal egyetemben, amelyeket a románból való sok gondatlan fordítás eredményezett. Külön jellegzetességei az 1989 előtti nyelvhasználatnak a hatalmas méretű elágazó, a legtöbb esetben bekezdésnyi mondatok (a *Megyei Tükör* vizsgált számaiban a leghosszabb mondat 111 szavas, az átlag kb. 50 szó). Ennek ellenére a használt nyelvezet szókészlete nagyon szegény.

Hadd részletezzük kissé az 1989 decembere előtti (és közvetlenül azutáni) sajtónyelv néhány jellegzetességét. Két megye – Hargita és Kovászna – napilapjára utalunk mindenekelőtt (de, ha kisebb mértékben is, a megállapítások zöme a romániai magyar sajtótermékek többségére ugyancsak áll). Az új helyzetről írottak csak nagyjából tekinthetők érvényeseknek, ugyanis sajtónk és nyelve nagyon is alakulóban van még...

Nyelvhasználatát tekintve pozitív csatlóást okozott a *Hargita*. A többé-kevésbé nyílt asszimilációs politikát folytató kommunista rendszer szócsöveként elsősorban a központtól kapott anyagok kerültek közlésre. Legtöbbjük aláírás nélkül dicsőíti az aktuális dicsőítendőt, valószínűleg románból fordította a szerkesztő, esetleg már a kész, lefordított anyagot kapta kézhez. Leginkább a külpolitikai és a sportrovat használja fel a tudósításokat, ezért a román kölcsönzavak leginkább más rovatokban fedezhetők fel: *kvóta, szekció, gatter, részvénypakett, feradozás, tusolófülke, blokk, cándra* stb. Az újságírók tudatosan kerülnek el az olyan „klasszikus” csapdákat, mint a *buletin, borkán, murok, árdé*, ezeknek az (Erdélyben) közismert szavaknak csak a magyar megfelelőit lehet olvasni. Kevés a románból átvett lexéma vagy szintaktikai kapcsolat, inkább a stílus borzasztja el az olvasót. Talán a cirádás barokk körmondat példájára születtek meg az olyan cikkek, amelyek

címei – kis túlzással – hosszabbak az írásnál: *Mélyen tisztelt Elena CEAUȘESCU mérnök akadémikus elvtársnő, az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja, Románia Szocialista Köztársaság kormányának első miniszterének első helyettese, a Tudomány- és Oktatásügyi Országos Tanács elnöke stb.*

Az újságírás műfajait tekintve a hivatalos közlemény, a méltató, dicsőítő cikk, az ideológiát mintegy a gyakorlatban bizonygató rózsaszínű riport az uralkodó 1989 decembere előtt. Kevesebb a hír, interjú, másféle cikk, glossza, s még kevesebb a (főleg igazi) kritika. 1989 után e téren nagy a változás. Kiegyensúlyozottabb a műfajmegoszlás, s jóval több például a kritika, a hír, a változatosabb tartalmú cikk.

A forradalom előtti lapszámok olvasásakor adódó „nehézségek” között említendő az az enyhe hányinger, amely a szocialista, kommunista stb. vívmányok, célkitűzések, hálaadó levelek, rekorderedményekről beszámoló riportok olvasásakor sűrűn jelentkezett. Ezen túllépve, a nyelvi helyzetről a következők mondhatók el: felépítését tekintve a napilap a mindenki által ismert szlogennel kezdődött: „*Világ proletárjai, egyesüljete!*”, majd az első oldalon a kommunista szellem és megtestesítőinek dicsőítése következett: *Románia Szocialista Köztársaság kormányának nyilatkozata a párizsi konferencia zárónyilatkozatának elfogadásával kapcsolatban, A kiegyensúlyozott gazdasági-társadalmi fejlesztés tudományos stratégiája* stb. Mivel e témák egyike sem fejezhető be az első oldalon, a folytatás általában a 3. oldalon van tálalva.

Hiányoznak a *Hargitából* a szépirodalmi, kulturális, ismeretterjesztő rovatok, ahol az író sajátos, nem előírással nyelvhasználattal élhetett volna. Rövid statisztikát készítve a január 10-i lapszámról: 12 főcím található benne (ideértve a rovatcímeket is), ezen belül pedig 7 a kommunizmus dicsőségére és a volt vezetőknek írt hódoló levél; a fennmaradó 5 címből 1 a sportrovat, 1 a külpolitika, van 2 kirándulás-beszámoló és egy szülésznő éjszakáját megörökítő cikk. A megvizsgált hat lapszámban 33 szocialista-kommunista jellegű és 9 magánjellegűnek tekinthető cikk van. Semlegesnek vélhetnénk a *Levélbon-*

tás, *A Nagyvilágból* és *Sport* rovatokat, ám itt is többségben vannak a téesz-problémákat, más kommunista országok diadalmenetét, Elena CEAUȘESCU „tudományos munkásságát” és a Daciada sportrendezvény eseményeit taglaló írások.

A vizsgált lapszámok cikkeinek a tipológiáját meglehetősen egyszerű felállítani, a kérdés megoldható három csoport elkülönítésével:

– Nicolae és Elena CEAUȘESCUt dicsőítő, tömjenező és magasztaló cikkek

– Kommunista ideológiát közvetetten és közvetlenül dicsőítő cikkek.

– Tudományos vagy ismeretterjesztő jellegű cikkek.

Kördiagramból leolvasható, hogy az első csoport cikkei jóval több, mint felét teszik ki a *heti* anyagnak, és a második csoport sem sokkal marad le a 33%-al; utolsó helyen a harmadik csoportba tartozó, kis terjedelmű tudományos, ismeretterjesztő és magánjellegű írások tataroznak (1. ábra).

Szókincsében szegény, sztereotip frázisokra épülő mondataival a *Hargita* csak azt a jelentős pozitív ténytet tudja felmutatni, hogy nyelvvezete – a lehetőségekhez mérten! – megmarad magyarnak, a román nyelvi hatás nem jelentkezik erősebben, mint ahogy a hétköznapi beszélő nyelvében is jelen van. Általános, az erdélyi magyarság szókincsébe beépült szó is kevés van (pl. *buletin*, *vinete*), mivel az újság politikai arculata szinte teljesen kiküszöbölte az emberek napi problémáiról szóló írásokat. Maradtak tehát a politikai és korjellemező frázisok, amelyeken érezni, hogy románból fordították őket: *konkrét munkasikerekkel adhasunk kifejezést érzelmeinkkel; tervezett mezőgazdasági termelés; realizálnia kell; ha főkáit veszélyeztetve érzi [ti. a medve!]; főkonstruktori munkahely; konkretizálódott* stb. A tömegbutító hatásukon kívül véleményünk szerint ezek a cikkek igazából nem jelentettek beolvadási vagy eltűnési veszélytet a magyar nyelvre, de annál inkább „példát mutattak” az üres, semmitmondó fogalmazványokra, ezáltal rombolva a stilsztikai és esztétikai érzékenységet.

Tíz évet ugorva, szembetűnő a napilap címváltoztatása: a *Hargitából Hargita Népe* lett,

8 oldalra bővült a laptest. Megváltozott az újság szerkezete is: első oldalra kerültek a főbb bel- és külpolitikai, valamint a helyi jellegű hírek. A második oldalon a *Külpolitika*, a harmadikon a *Körkép*, a negyedikken a *Sport*, *Levélbontás*, *Művelődés*, az ötödiken *Autómagazin*, a 6–7. *Hirdetések*, a nyolcadikon pedig a *Napról napra* rovatok kaptak helytet.

A cikkek csoportosítása már nem annyira egyértelmű, mint tíz évvel ezelőtt volt, de két nagy csoport felállításával áttekinthető a lap struktúrája:

Állandó rovatok (*Ablak az országra; Nagyvilág; Körkép; Levélbontás; Hirdetések* stb.)

A megyei mikrovilággal foglalkozó írások (*Gyergyói Nyári Napok; Földváron nem állíthattak emlékművet; Orbán Viktor Tusnádra látogat; Bolyai Nyári Akadémia; Tűzoltók találkozására; Szükségünk van egyetemre; Megkezdődött az aratás* stb.). Grafikusan ábrázolom a továbbiakban a két csoport helyzetét egy-egy hét anyagát (1999. július 19. – július 24., 2. ábra).

Amint a grafikonból is kiténik, a két csoport közötti különbség elég nagy, ami abból (is) adódik, hogy az állandó rovatok szinte mindig előnyben vannak az egyéni írásokkal szemben, terjedelmük legtöbbször csak az oldalra korlátozódik (pl. külpolitika-oldal, hirdetésoldal), fontosságuk információértékük vagy gazdasági befolyásuk (hirdetések) miatt vitathatatlan, míg az egyéni cikkek általában „ráérnek”.

A sajtószabadság korában a *Hargita népe* – mint minden újság – a legfrissebb információkkal szeretné ellátni olvasóit, ennek érdekében híreinek nagy részét a külföldi hírügynökségektől kapja (*Hargita Népe*, XI. évf. 166. szám, 1999. július 19., 2. o.). Ezek az írások nem a helyi nyelvállapotot, nyelvhasználatot tükrözik. Eltűntek a kommunista dicsőítő szövegek, eltűnt a hódoló stílus. Rövidebb, tömörebb cikkek kerülnek az oldalakra, ugrásszerűen megnőtt a lakossági (apró)hirdetések száma. Talán ezek a hirdetések adják a hitelesebb képet a nyelvhasználatról: itt ugyanis minimális a szerkesztői beavatkozás; ha az atyafi *bolcárt* akar eladni, akkor csak javasolni lehet, hogy írassa oda a *betontégla* megfelelőt is. A román cégek hirdetéseiben ész-

revétlenül (?) megmaradnak az eredeti „román” szöveg darabkái (dealer autorizat), érdekesen többnyelvűvé változtatva a szöveget (*Hargita Népe*, XI. évf. 170. szám, 1999. július 23., 6. o.). Előfordulnak elgondolkodtató, nehezen emészthető frázisok, kifejezések is: *alulról kezdeményezett demokratikus össznépi fórum* stb. (*Hargita Népe*, XI. évf. 166. szám, 1999. július 19., 1. o.).

Nem hiányoznak az adott politikai és kulturális viszonyokra jellemző, elkerülhetetlen szavak sem: *kontingens, koncesszió, régiómarketing, multikulturalitás, etnokulturális csere, européer gondolat* (*Hargita Népe*, XI. évf. 169. szám, 1999. július 22., 1. o.).

A háromszéki *Megyei Tükör* a Román Kommunista Párt (RKP) Kovászna Megyei Bizottságának és a Megyei Néptanácsnak a lapja volt, így az újság majdnem egészében az egyetlen párt szócsővévé és manipulációs eszközévé vált, míg a *Háromszék* független napilap, noha nem minden ideológiától mentes, de olvasó-, befogadócentrikus.

Annak ellenére, hogy a *Megyei Tükör* már címében utal a lokális napilap jellegre, mégis túlsúlyban a központi irányítottságot tükrözi. Jobban beleillik az országos lapok kategóriájába. Ezzel szemben a *Háromszék* a helyi lap igényeit elégíti ki, a lokális sajtó jelenlételménye érződik. Jobban odafigyel a helyi eseményekre, nincs egy központi téma (az RKP és vezetői, az ország forradalmi fejlődése), helyette sok a kis marginális téma, tárgyalásuk rövid kis cikkekben valósul meg. A szerkesztőség tagjai jobban érvényesülnek, személyiségük jobban körvonalazódik az egyes cikkek eszmei szintjén és nyelvi megfogalmazásában. Az 1989 előtti személytelen kozmopolita nézőpont helyett most egy helyi, magyar, székely ideológia szemszögéből magyarázzák a szűkebb és tágabb világ eseményeit. A megváltozott társadalom lemérhető a más természetű célok szintjén is. Míg az első tömb fókuszában a forradalmi előrehaladás, a harci kedv, a megvalósítás áll, addig ma sokkal fontosabb a kitekintés Nyugat-Európára (már az egyik rovatcím is sokatmondó: *Világfigyelő*). A realitások álcázatlan bemutatása a jellemző. Az 1989 decembere előtti lapszám,

bár több műfaj szerepel benne, nyelvhasználatában is egyhangúbb a másik kettőnél, s ez főleg a dicsőítő, végig ugyanazt az ideológiát sulykoló hozzáállásnak, magatartásnak tudható be. 1990 óta az egykori tabutéma s műfaj nálunk eleve érdeklődésre tarthat számot (lásd például a különféle kritikákat, történelmi, humoros és szexvonalozású cikkeket), viszont – legalábbis 1999-ben – már kevés tabu maradt, s bizony a színességel, változatossággal kecsegtető lapok jó része csak kecsegtet. Sok a másod-, harmadközlés. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a tartalmiak vonzása már nem elég, a hogyan, a minőség egyre fontosabb.

A rendszerváltással együtt funkcióbeli váltás is bekövetkezett. A *Megyei Tükör* esetében a kapcsolat egyoldalú, itt a funkció csupán a manipulációra korlátozódik. A kommunista párt lapjaként közli a híreket. Az adó és a befogadó között a kommunikáció csak egyoldalú, az adótól a befogadó fele. Ma a szabályozó szerepét a piac tölti be. Ezért a *Háromszék* üzleti vállalkozás. Ez határozza meg a lap alaphangját és funkcióját: a nyilvánvaló manipuláció háttérbe szorul, helyette szabadon megnyilvánul a befogadó óhajait kielégítő cikkáradat (valutaárfolyam, horoszkóp, sok reklám stb.). A lap informál és szórakoztat. Ezenkívül az újságíróknak ki kell elégíteniük az olvasók naprakész információigényét, ezért írásaik nyelvi megfogalmazására már nem figyelhetnek annyira, annak ellenére, hogy tudatában vannak az írott média jelentőségének. Ezenkívül, 1989 előtt az újságban megjelenő cikkekért maga a párt vállalta a felelősséget, a szerkesztőkre majdnem semmilyen intellektuális munka nem hárult, míg ma minden újságíró személyes hangvételre, sajátos stílusra törekszik.

Az újság 4 oldalas lapteste 1989 után 12 oldalasra bővült. Ezen a 12 oldalon bizony teret nyert a nyelvi liberalizmus. A *Megyei Tükörben* mintha még a riportalanyok nyelvezetét is a standard nyelv szabályai irányították volna. Nem viseltek semmilyen sajátos jegyet, teljes mértékben a rendszerváltás előtti nyelvi beidegződések érvényesültek. A *Megyei Tükör* egy meghatározott szakzsargont használ, megkövesedett, kristályosodott szókapcsolatokat, közhelyeket.

Mondatalkotására a gyakori ismétlés (az igék kerülése és a főnév halmozása atemporális jellegűt hoz létre), a redundancia a jellemző, ez álcázza az ötletzegénységet, és árulkodik az újság azon célkitűzéséről, hogy művi jó hangulatot árásson (vö. G. ORWELL: 1984).

A gyakori szavakat, címbeli jellegzetességeket illetően megállapítható, hogy a sajtó nyelvében gyakran fordulnak elő nevek, hely- s időmegjelölések, rangok, címek. A hír- s tényközlés velejároi ezek; a körülményekre utaló szavak jelentős tartozékai a világos, pontos kifejezőmódnak. S fontos, hogy ne legyen túl sok a körítés, mert az elhomályosíthatja, bonyolulttá, túl általánossá teheti a közlést. Ez '89 decembere előtt eléggé megszokott volt, és ma sem ritka jelenség.

Az unalmas, terjengős címek alkalmazása egyik jellemzője a változások előtti romániai magyar sajtónak. Sokatmondóak az akkori gyakori szavak is.

A színes, fordulatoss, tömör cím szerencsére valóban igény 1989 decemberét követően. És megfigyelhető a mozgalmi nyelv szavainak visszaszorulása. Beszédess két gyermeklap, a *Jóbarát* (1988) s a *TIK-TAK* (1991) címeinek lajst-roma (ZSIGMOND1998: 112–113).

Jóbarát: Politikai szemle; A forradalmi élet és harc legmagasztosabb példája; Születésnapra; Boldog gyermekkor az ország aranykorszakában (A hála virágai); Álmodni-megvalósítani; Köszöntő; Hős az élen; Dicső korszak; A művelődési és műszaki alkotótáborban; Ahol a tél találkozik a nyárral; Két sikeres kezdeményezés; A kezdeményezők – argeşi pionírok; 1859. jan. 24.: Történelmi alapozás; Az első repülés.

TIK-TAK: Május (Jeles napok); JANKÓ János (Nagyjainkról mesélik); Úgy megnőttél, szinte félek; Vendégségben a holtagnál (Mesélő rokonság); A korona és a kard (Történelmünk mondákban); Démétér és Triptolemosz; A jó meg a rossz; Három feladat; Nyuszi, nyuszi ... (Európai gyermekdalok); Társalgó-hírmondó; Rejtvény; A mezei lakodalom (Műhely); Tomposék lakodalma; Vigyázó; Mit hiszünk, tudunk a sünről; Zápor; A zsidóknak Egyiptomból kijöveteléről; A magyarság története; Merre mész te szürke cápa?; Tréfák; Szárnyas paripa.

Jelzőhasználatunk a sajtóban 1989 decembere előtt ugyancsak több eltérést mutat a maihoz képest. Nem volt benne semmi sajátosan magyar. Az uralkodó ideológia sablonos jelzői (szocialista, kommunista, baráti, elvtársias stb.) voltak forgalomban. Egyeseket külön állandó jelző illetett meg. Némelyeket több is. Például Elena CEAUŞESCU kívánatos tartozékai voltak: dr., mérnök, akadémikus, elvtársnő.

Helyesírásunkat illetően nincs lényeges különbség abban, hogy mennyire voltak, vannak napirenden újságíróink-szerkesztőink e téren a változásokkal, módosításokkal. Újabban – főleg a rosszul átvett informatizált nyomdatechnika következtében – gyakori lapjainkban a hibás szótagolás, a betű- és ékezetelhagyás.

A ritkán előforduló helyesírási bakik általában sajtóhibának is tekinthetők. Talán a nyomda ördöge okozta az „*élelmiszerek kémhatását*” (1999. július 6., 4. oldal).

A *Háromszék* sajnoss olyannyira helyi lap, hogy írásban is tükrözi a lokális nyelvváltozatot (pl. „*Folytassuk?*”, 1999. július 9., 1. oldal). Ezzel a hibával tíz évvel ezelőtt nem találkoztunk. Más-különbben tíz év elteltével több nyelvhelyességi hibát találtunk a *Háromszék*ben, mint elődjében, a *Megyei Tükör*ben. Fordított a helyzet a *Hargita* és a *Hargita Népe* vonatkozásában. Pedig a *Hargitában* igaz, hogy ritkán, de jelentkezett egy *Helyesen* című rovat, amely valamilyen jellegzetes szocialista esemény kapcsán látta el olvasóit nyelvhasználati tanácsokkal (*Hargita*, XXII. évf. 10. szám, 1989. január 13, 4. o.).

A központosási jelek közül – a sok beszéd közlése következtében – a zárójel használata gyakoribb volt a korábbi időszakban; ezen egy lére menő szövegeket mindegyre megszakították a tapsra és éljenzésre való zárójeles utalások.

Sajtónk 1989 decembere előtti nyelvhasználatának egyik fő jellemzője: a sok magyartalan szó, kifejezés, megfogalmazás és az idegen (főleg román) szavak indokolatlan elszaporodása. Ez mindenekelőtt a román nyelv erőszakolt használata, a sok kötelező (első-sorban a pontos visszaadásra s nem a nyelvhelyességre is törekvő) fordításnak a következményeként.

Az erőszakos asszimiláció a nyelv szintjén is beindult volt (a folyamat 1989 decembere óta sem szűnt meg). Odáig jutottunk, hogy nemcsak a tankönyvek, de a lapok, könyvek sem tartalmazhattak semmilyen magyar helynevet. Csak román megfelelőjét, akkor is, ha az erőltetett, s a tájékozódást is inkább gátló elidegenedett helynév volt. Személyneveink közül nem egyet megtörtént, gyakorta hamis, idegen alakban közölt a romániai magyar sajtó. Nyomásra persze. A nagy főnök kényes volt az ilyesmire. Még Mírcea cel Bătrânt is lefordította „őféle románra”, így lett Mírcea cel Mare belőle.

Az is megtörténhetett, hogy Szent György nevét nem engedtetett meg leírni egy általam Bikafalván gyűjtött kincsmonda részeként. A *Hargita* nem tehetett ilyet, úgymond, ateista kampány idején. Az akkori kormány viszont megtehetette, hogy sokunktól megtagadja szülőfalunk, szülővárosunk – számunkra – igazi nevét. Az ilyen – erőszakolt – helynévhasználat ráadásul táptalaj volt a körülírással, körülményeskedő fogalmazásmód számára.

A továbbiakban a csíki, illetve háromszéki lap tíz év távlatából összehasonlított lapszámaira szorítkozva térünk ki az idegennyelvi káros hatás vizsgálatára a sajtó nyelvhasználatában.

A beolvasztási politika részeként látott napvilágot az a törvény, amely, mint említettük, megtiltotta a magyar helységnevek használatát, helyette a román fordítást kellett használni. Így látak napvilágot az olyan torzszülöttek, mint a *Miercurea Ciuc-i Fésűs Gyapjúfonóda, bancui termelőszövetkezet, gheorgheni-i judós sport* és mások (*Hargita*, XXII. évf. 7. szám, 1989. január 10., 1. o.). A szakmai jellegű cikkek (*Tudományos horizont*) nyelve kifogástalan szakmai zsargon: nem találni egyetlen asszimilációra utaló vonást sem, a kívülálló számára teljesen „érthetetlen” (*Hargita*, XXII. évf. 11. szám, 1989. január 14., 2. o.). Kirívó magyartalanság nincs az újságban, a ritkán előforduló helyesírási hibák a nyomda ördögének számláját is terhelhetik; az idegen szavak írásmódja ingadozó, pl. *dizájn/design* (*Hargita*, XXII. évf. 7. szám, 1989. január 10., 3. o.).

Opció, expozé, szankció, akció, patronálás, remorka s más hasonló, magyar megfelelővel

rendelkező idegen szavak, valamint fordításra utaló szó szerkezetek (*újbatett motor, direkt módon, kicsinált dolog* stb.) viszont fertőzték a sajtó segédletével az egészséges magyar nyelvhasználatot, főleg 1989 decembere előtt ...

Még az egyeztetést is román módra ajánlja például a *Megyei Tükör* 1987-beli 4908-as száma, többször is, s példát mutat az akkor gyakori terjengős, hosszú lére eresztett semmitmondás, egyféle szocialista-kommunista virágnyelv átvételére is: „... amelyek abból erednek, hogy az államhatalmi szerveknek megfelelő kereteket kell biztosítaniuk az összes dolgozók részvételéhez az állami és társadalmi ügyek közös vezetéséhez.”

Az újságírók, tudósítók nyelvhasználatát befolyásolta a beszélt nyelv állapota. Negatív hatásként állapítjuk meg az angolszász divatszavak teljes mértékű beáramlását az újság szókincsébe 1990 után (egy cikk címe: *Szuper víkend*). Többször találkozunk a tanácselnök, prefektus elnevezéssel. Mindkettő tükörfordítás a román nyelvből, de az utóbbinak nem tudunk jó magyar megfelelőjéről. Visszataszítóak az ugyancsak tükörfordításból származó „*nagyon nem kedvel*” (nu prea îi place), „*léghajót szereznek*” (fac rost de ...) fordítások. A román nyelv hatásaként kerültek be a lapba „*Bálványosfürdő aktivái*” (1999. július 9., 13. oldal). Ezzel szemben a román szókészlet más jellegű jelenlétével nem találkoztunk.

Az 1989 előtti sajtónyelv nem ad igazi lehetőséget az akkori általános nyelvállapot felmérésére, mert az újságban egy jól körülhatárolható, minimális szókinccsel megírt, ugyanazokat a frázisokat használó sablonnyelv található. Hiányoznak a szépirodalmi, kulturális, ismeretterjesztő rovatok, ahol az író sajtá, eredeti nyelvét használhatta volna.

Napjaink sajtójának a számlájára írható a keveréknyelvű, pongyola fogalmazású reklámok és bizonyos idegen szavak (szponzorizálás, prozsekt, privát, inflálódás, konfliktus stb.) mértéktelen és helytelen elszaporodása.

Hogy többnyire nincs nálunk magyar szaknyelvi oktatás, folyóirataink is tükrözik. A tanítók, tanárok – akik gyakran újságcikkek szerzői egyben – a tantárgyak tekintetében szinte

csak a magyar nyelvet és irodalmat kivéve nem találkoznak több – az idegen nyelvi nyomásnak betudható – gonddal, mint az anyaországiak.

A bajok orvoslása helyett ezek elfedése – jellemkérdés, amely nyelvünkön is nyomot hagy. Az önbecsapás nyelvi eszközei például: „fejlődőben lévő” (elmaradott helyett), „ésszerű, tudományos” táplálkozás s energiafogyasztás (elégtelen, hiányos, nyomorúságos helyett) stb.

A nagy szavak, a szépek lejárattottakká váltak. Jól is tenné a sajtó, ha ennek (is) tudatában csínjában bánna ma velük.

Az idegen ráhatás következtében személynévhasználatunk a sajtó nyelvhasználatában is kedvezőtlenül alakult. Ez esetben szintén érvényes az, hogy csak akkor folyamodjunk kölcsönzéshez, ha nekünk nincs jó, bevált megoldásunk. Márpedig ez esetben is van. Sajnos, ritkaság, hogy egy nő például úgy jegyezze írását, hogy GAZDÁné OLOSZ Ella. Ahogy régi szokás szerint, a mának is megfelelően, tenni kéne. A romániai magyar sajtó nyelvhasználatában máig nem állt vissza e téren (sem?) a régi jó. Noha az anyaországban ma is – természetesen – a magyaros névhasználat járja.

A „nyaló” fogalmazásban a megalázkodás, az egyéniség, a saját, a *más* vélemény nem vállalása – mint politikai követelmény – jutott kifejezésre az „aranykorszakban”, és ma sem szabadultunk meg teljesen az ilyen fölöslegesen, túlságosan óvatoskodó, redundáns szövegektől, mint: „Szeretném megkérdezni, hogy ...”, „Engedjék meg, hogy közöljem magukkal ...”.

Csak akkor jó ekképp fogalmazni, ha képmutató udvariaskodás a cél. És ha kimondottan akarjuk a szószaporítást, lévén ez számunkra kompenzáló pótcselekvés.

Összegezve: a nyelvhasználat alapján is megállapítható egyféle szemléletváltás. Ennek lényege a sokszínűbb, a sokfélélt nem feltétlenül károsnak felfogó, nyelvileg is megnyilvánuló magatartásban érhető tetten. Ami a hiteles hírközlést illeti: meglátásom szerint e téren a váltás, változás kétségtelen. Az ellenőrizhetőséggel és a felelős, személyes hozzáállással való – nyelvileg is igényes – lényegre törés igénylése egyre inkább jelentkezik.

A két időszak nyelvhasználatát összehasonlítva legszembevetőbb a stílusváltás, a letűnt korszak egyedi szókincsének a sajtóból való kiszorulása. A főbb ideológiai koncepciók megnevezése továbbra is előfordul a múlttal kapcsolatos cikkekben: kommunista, szekus, szocialista, de távolról sem olyan mennyiségben, mint 1989-ben. Az újságírók, tudósítók nyelvhasználatát a témák gazdagsága miatt kötetlenebbé vált, de ez nem eredményezett pongyolaságot a sajtó nyelvében. Minden korszakban sajátos nyelvhasználat alakul ki, amely az idő előrehaladtával *változik*. A kommunista korszakban törvényekkel igyekeztek a magyar nyelv asszimilációját elősegíteni, de az indirekt módszerek sem voltak eredménytelenek (románok be-, magyarok kitelepítése, illetve áttelepítése).

A *Hargita Népe* nyelvhasználatát vizsgálva nem találtunk „maradandó sérüléseket” az elmúlt időszak hatásaként, sőt, inkább a disszimiláció, a tudatos és helyes magyar nyelvre való törekvés a jellemző.

Következőként megállapíthatjuk, hogy a rendszerváltás nyomán bekövetkezett egyféle nyelvi liberalizmus, amelynek előnyei a színes, gazdag, érzékletes nyelvhasználatra való törekvés, hátránya pedig a gyors, meggondolatlan fogalmazásmód.

Irodalom

1. BALÁZS Géza (1999): **Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón.** A-Z Kiadó, Budapest.
2. BARTHA Csilla (1999): **A kétnyelvűség alapkérdései.** Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
3. FAZAKAS Emese (szerk.) (1997): **A napilapok nyelvéről.** Kiadja az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. Kolozsvár.
4. KISS Jenő (1995): **Társadalom és nyelvhasználat.** Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
5. ORWELL, George (1989): **1984.** Európa Könyvkiadó, Budapest.
6. PÉNTEK János (1993): **Magyar nyelvi gondok Romániában.** *Magyar Nyelvőr*, 4: 482–485.
7. WARDHAUGH, Ronald (1995): **Szociolingvisztika.** Osiris-Századvég Kiadó, Budapest.
8. ZSIGMOND Győző (1993): **Nyelvművelő rendezvények és a nyelvművelés főbb gondoljai a Székelyföldön az 1986–1992-es időszakban.** *Magyar Nyelvőr*, 4: 487–491.

9. ZSIGMOND Győző (1998): **Sajtónyelvünk a politikai változások tükrében.** In:

Névtani és nyelvművelő frások. Editura Universității din București, Bukarest, 110–115.

10. ZSIGMOND Győző (1991): **Az elidegenedett helynévről.** *Névtani Értesítő*, 13: 54–57.

11. *** *Hargita* (megyei napilap), január 10–15.

12. *** *Hargita Népe* (megyei napilap), 1999. július 19–24.

13. *** *Háromszék* (megyei napilap), 1999. július 5–10.

14. *** *Megyei Tükör* (megyei napilap), 1989. július 3–8.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

Limbajul presei maghiare din Secuime și transformările politice (1989–1999)

(Rezumat)

Lucrarea prezintă rezultatele unui colectiv de cercetare. Compară limbajul presei ultimului an al regimului ceaușist cu situația de după un deceniu, analizând două organe de presă maghiară reprezentative din secuime. Odată cu schimbarea regimului, termenii specifici perioadei anterioare dispar și se instaurează un fel de liberalism caracterizabil prin folosirea unui limbaj bogat, dar și a unei exprimări mai necugetate.

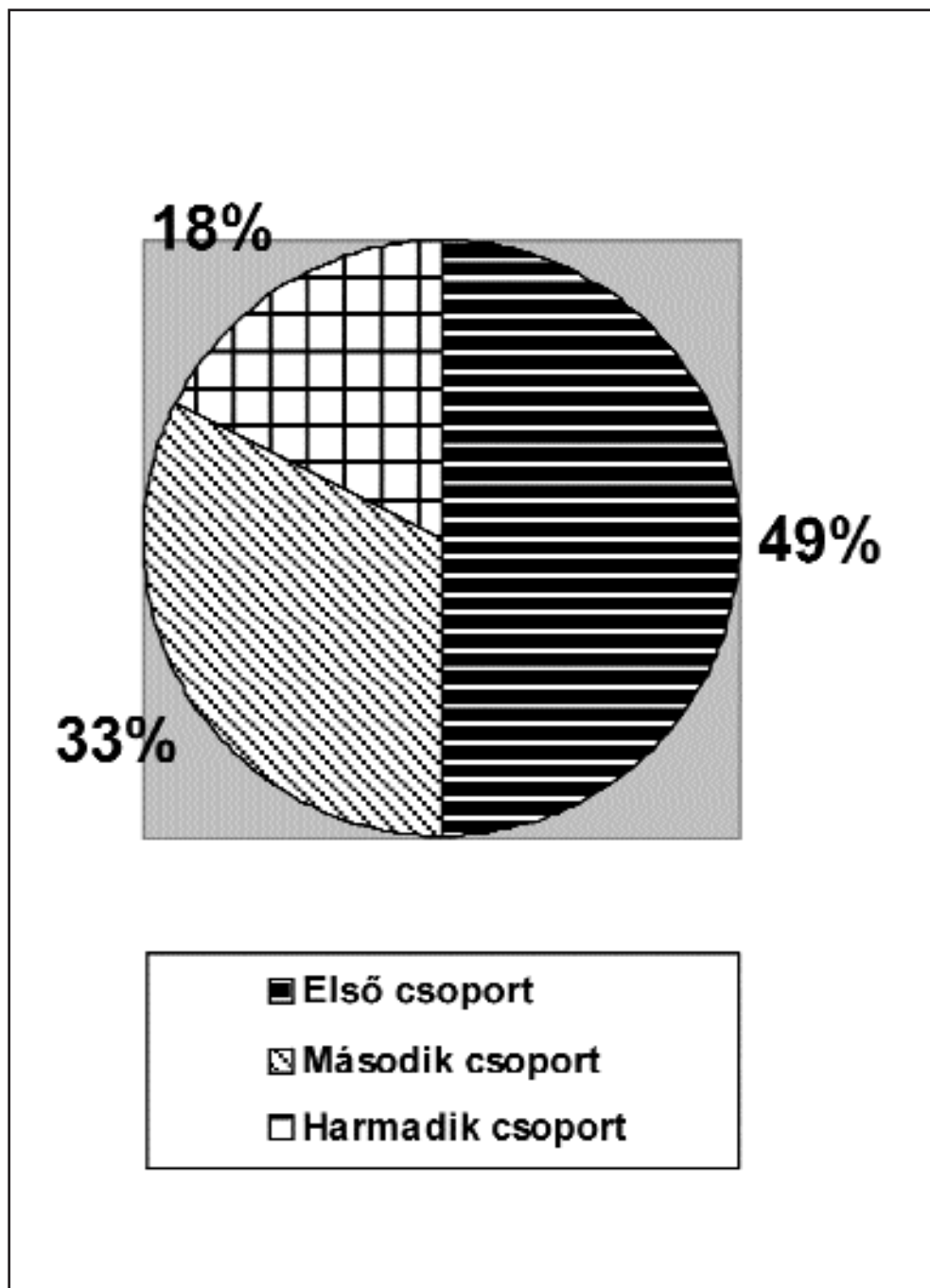
The Language of the Hungarian Press of Székely People and the Political Changes (1989–1999)

(Abstract)

The paper presents the results of a research group. It compares the language of the last year's communist press with the situation of after a decade, analyzing two Hungarian press organs that are representative to Székely people. Simultaneously with the change of the political system, the specific terms of the former period disappear and a kind of liberality sets up that can be characterized by the use of a rich language and of an expression rather thoughtless.

1. ábra Cikkok tipológiája (1989). (Első csoport: a CEAUŞESCU-család dicsőítése; második csoport: a kommunista ideológia dicsőítése; harmadik csoport: tudományos és ismeretterjesztő cikkek.)

